Judikatūras krājums

ĢENERĀLADVOKĀTA HENRIKA SAUGMANDSGORA ĒES
[*HENRIK SAUGMANDSGAARD ØE*]
SECINĀJUMI,
sniegti 2020. gada 14. maijā[1]

Lieta C-30/19

Diskrimineringsombudsmannen
pret
Braathens Regional Aviation AB

(*Högsta domstolen* (Augstākā tiesa, Zviedrija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu)

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Direktīva 2000/43/EK – Vienlīdzīga attieksme pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības – 7. pants – Tiesību aizsardzība – 15. pants – Sankcijas – Prasība par zaudējumu atlīdzību diskriminācijas dēļ – Piekrišanas mehānisms – Atbildētāja atteikums atzīt diskrimināciju, neraugoties uz prasītāja tieši izteiktu lūgumu – Saikne starp sankciju un diskrimināciju – Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47. pants – Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā – Neiespējamība panākt diskriminācijas konstatēšanu

I. Ievads

1. *Högsta domstolen* (Augstākā tiesa, Zviedrija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu attiecas uz to, kā interpretēt Direktīvu 2000/43/EK[2], ar kuru ir aizliegta diskriminācija rasu vai etniskās piederības dēļ, un attiecas uz personas tiesībām, kas sevi uzskata par šādas diskriminācijas upuri, lūgt tiesu izvērtēt vai attiecīgā gadījumā konstatēt šādas diskriminācijas pastāvēšanu. Precīzāk, šis lūgums ir vērsts, lai noskaidrotu, vai šādai personai ir šīs tiesības prasības par zaudējumu atlīdzību ietvaros, ja atbildētājs piekrīt atlīdzināt pieprasītos zaudējumus, bet neatzīst nekādas diskriminācijas īstenošanu.

2. Šī problemātika ir izvirzīta tiesvedībā starp lidmašīnas pasažieri, ko pārstāv *Diskrimineringsombudsmannen* (Zviedrijas iestāde, kas atbild par diskriminācijas apkarošanu, turpmāk tekstā – "Ombuds"), un aviosabiedrību *Braathens Regional Aviation AB* (turpmāk tekstā – "*Braathens*").

3. Šajā lietā it īpaši rodas jautājums, vai valsts procesuālais mehānisms, saskaņā ar kuru atbildētājs, piekrītot prasībai par zaudējumu atlīdzību saistībā ar diskrimināciju, var izbeigt strīdu, tomēr neatzīstot diskriminācijas esamību, un ja prasītājs nevar panākt, lai to pārbaudītu un konstatētu tiesā, ļauj viņam pilnībā atsaukties uz tiesībām, kas viņam izriet no Direktīvas 2000/43, lasot to kopā ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartu (turpmāk tekstā – "Harta").

4. Turpmāk šajos secinājumos izklāstīto iemeslu dēļ es uzskatu, ka uz šo jautājumu ir jāatbild noliedzoši.

1 Oriģinālvaloda – franču.

2 Padomes Direktīva (2000. gada 29. jūnijs), ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības (OV 2000, L 180, 22. lpp.).

5. Šajā lietā Tiesai ir jāizvērtē rīcības brīvība, kas ir dalībvalstīm, lai noteiktu procesuālos noteikumus, ņemot vērā Direktīvas 2000/43 prasības, lasot to no Hartas skatpunkta.

6. Savas analīzes noslēgumā es ieteikšu Tiesai nospriest, ka personai, kura uzskata, ka ir tikusi diskriminēta etniskās piederības dēļ, ja atbildētājs to nav atzinis, ir jāspēj panākt, lai tiktu pārbaudīts un attiecīgā gadījumā konstatēts, ka pastāv šāda diskriminācija. Procesuāls strīdu izšķiršanas mehānisms nevar izraisīt to, ka tai tiek liegtas šīs tiesības.

II. Atbilstošās tiesību normas

A. Savienības tiesības

7. Direktīvas 2000/43 19. un 26. apsvērumā ir teikts:

"(19) Personām, kuras bijušas pakļautas diskriminācijai rasu vai etniskās piederības dēļ, būtu jānodrošina atbilstīgi tiesiskās aizsardzības līdzekļi. Lai nodrošinātu efektīvāku aizsardzības pakāpi, apvienībām vai juridiskajām personām vajadzētu būt tiesīgām, kā to nosaka dalībvalstis, jebkura upura vārdā vai viņu atbalstot, iesaistīties lietas izskatīšanas procesā, neskarot attiecīgās valsts procesa noteikumus par pārstāvību un aizstāvību tiesās.

[..]

(26) Dalībvalstīm būtu jāparedz efektīvas, proporcionālas un preventīvas sankcijas gadījumā, ja netiek ievēroti pienākumi, kas uzlikti saskaņā ar šo direktīvu."

8. Šīs direktīvas 1. pantā "Mērķis" ir noteikts:

"Šīs direktīvas mērķis ir noteikt sistēmu, lai apkarotu diskrimināciju rasu vai etniskas piederības dēļ ar nolūku, lai vienādas attieksmes princips stātos spēkā dalībvalstīs [lai dalībvalstīs ieviestu vienlīdzīgas attieksmes principu]."

9. Minētās direktīvas 2. panta "Diskriminācijas jēdziens" 1. punktā ir noteikts:

"Šajā direktīvā vienādas attieksmes princips nozīmē to, ka nav ne tiešas, ne netiešas diskriminācijas rasu vai etniskas piederības dēļ."

10. Šīs pašas direktīvas 7. pantā "Tiesību aizsardzība" ir paredzēts:

"1. Dalībvalstis nodrošina, lai tiesiskās un/vai administratīvās procedūras, to skaitā gadījumā, ja tās uzskatāmas par atbilstīgām saskaņojuma procedūrām šajā direktīvā paredzēto pienākumu piemērošanai, būtu pieejamas visām personām, kuras uzskata sevi par cietušām, jo viņām nav piemērots vienādas attieksmes princips, pat pēc tam, kad attiecības, kurās bijusi diskriminācija, ir beigušās.

2. Dalībvalstis nodrošina, lai apvienības, organizācijas vai citas juridiskās personas, kurām saskaņā ar attiecīgo valstu tiesību aktos izklāstītajiem kritērijiem ir likumīga interese par šīs direktīvas noteikumu ievērošanu, sūdzības iesniedzēja vārdā vai atbalstot to, ar viņa vai viņas atļauju varētu iesaistīties jebkurā tiesiskā un/vai administratīvā procedūrā, kas paredzēta, lai piespiestu ievērot pienākumus, kas uzlikti saskaņā ar šo direktīvu.

3. Šā panta 1. un 2. punkts nav pretrunā ar attiecīgās dalībvalsts normām, kuras attiecas uz termiņiem prasības celšanai par vienādas [vienlīdzīgas] attieksmes principu."

11. Direktīvas 2000/43 8. pantā "Pienākums pierādīt" ir noteikts:

"1. Dalībvalstis veic tādus pasākumus, kādi saskaņā ar attiecīgo valstu tiesisko sistēmu ir vajadzīgi, lai nodrošinātu to, ka gadījumā, ja personas, kuras uzskata, ka viņas saskārušās ar netaisnību, jo pret viņām nav piemērots vienādas attieksmes princips, tiesā vai kādā citā kompetentā iestādē uzrāda faktus, pēc kuriem var secināt, ka ir bijusi tieša vai netieša diskriminācija, tad atbildētājam jāpierāda, ka nav noticis vienādas attieksmes principa pārkāpums.

[..]

3. Šā panta 1. punktu nepiemēro kriminālprocesam.

[..]"

12. Šīs direktīvas 15. pantā "Sankcijas" ir noteikts:

"Dalībvalstis nosaka sankciju sistēmu to valsts noteikumu pārkāpumiem, kuri pieņemti saskaņā ar šo direktīvu, un veic visus pasākumus, kādi vajadzīgi šo sankciju piemērošanai. Sankcijām, kas veido kompensācijas maksājumu upurim, jābūt efektīvām, proporcionālām un preventīvām. [..]"

B. Zviedrijas tiesības

13. Saskaņā ar *diskrimineringslagen* (2008:567) (Likums par diskrimināciju) 1. nodaļas 4. panta 1. punktu diskriminācija tostarp ir tad, ja attieksme pret kādu personu ir nelabvēlīgāka, jo attieksme pret to ir mazāk labvēlīga nekā attieksme pret citu personu līdzīgā situācijā, ja atšķirīgā attieksme ir saistīta ar dzimumu, identitāti vai dzimtes izpausmi, etnisko piederību, reliģiju vai uzskatiem, ar invaliditāti, seksuālo orientāciju vai vecumu.

14. Saskaņā ar šī paša likuma 2. nodaļas 12. pantu diskriminācijas īstenošana it īpaši ir aizliegta ikvienai personai, kas ārpus savas privātās vai ģimenes sfēras sabiedrībai piegādā preces vai pakalpojumus vai nodrošina mājokļus.

15. Likuma par diskrimināciju 5. nodaļā ir paredzētas sankcijas, ko piemēro ikvienai personai, kura īsteno diskrimināciju. Runa ir par atlīdzināšanu, tā saukto "atlīdzināšanu par diskrimināciju", līgumu un citu tiesību aktu pārskatīšanu un atcelšanu.

16. No šī likuma 6. nodaļas 1. panta otrās daļas izriet, ka strīdus, kas attiecas uz minētā likuma 2. nodaļas 12. panta piemērošanu, izskata vispārējās jurisdikcijas tiesas saskaņā ar *rättegångsbalken* (1942:740) (Tiesvedības kodekss) tiesību normām, kas attiecas uz civilprocesiem, kuros ir atļauts mierizlīgums strīdā.

17. Saskaņā ar šī kodeksa 13. nodaļas 1. pantu prasītājs var atbilstoši šajā tiesību normā izklāstītajiem nosacījumiem celt izpildes prasību, lai panāktu, ka atbildētājam tiek uzlikts izpildīt pienākumu un tostarp prasītājam izmaksāt naudas summu kā atlīdzinājumu diskriminācijas dēļ.

18. Šī paša kodeksa 42. nodaļas 7. pantā ir paredzēts, ka atbildētājs tiesas sēdē nekavējoties iesniedz savu aizstāvību. Pretējā gadījumā atbildētājs šajā stadijā var pieņemt lēmumu piekrist prasītāja pieteikumam. Piekrišanas pieteikumam rezultāts ir tiesvedības izbeigšana. Piekrišana var tikt pamatota ar kādu konkrētu prasītāja izvirzītu juridisku vai faktisku pamatu, bet tā var arī nebūt saistīta ar pamatiem, ar kuriem tiek pamatots viņa pieteikums.

19. Saskaņā ar Tiesvedības kodeksa 42. nodaļas 18. pantu pēc tam, kad atbildētājs ir piekritis prasītāja prasījumiem, tiesa var pasludināt spriedumu, pamatojoties uz šo piekrišanu.

20. Saskaņā ar šī kodeksa 13. nodaļas 2. panta pirmo daļu prasītājs var celt konstatēšanas prasību, lai konstatētu specifisku tiesisko attiecību esamību, ja neskaidrība skar šīs tiesiskās attiecības un rada tam kaitējumu.

III. Pamatlieta, prejudiciālais jautājums un tiesvedība Tiesā

21. 2015. gada jūlijā Čīles izcelsmes pasažierim, kurš dzīvo Stokholmā (Zviedrija) un kurš ceļoja *Braathens* nodrošinātajā iekšējā lidojumā Gēteborga–Stokholma (turpmāk tekstā – "pasažieris"), ar gaisa kuģa komandiera lēmumu tika veikta papildu drošības pārbaude, kā arī kādam citam pasažierim tika piemērota papildu drošības pārbaude.

22. Ombuds vērsās *Stockholms tingsrätt* (Stokholmas pirmās instances tiesa, Zviedrija) ar prasību piespriest *Braathens* izmaksāt pasažierim kompensāciju 10 000 Zviedrijas kronu (SEK) (aptuveni 1000 EUR) apmērā. Prasības pamatošanai šī iestāde apgalvo, ka *Braathens* pret pasažieri ir īstenojusi tiešu diskrimināciju, pārkāpjot Likuma par diskrimināciju 2. nodaļas 12. pantu un 1. nodaļas 4. pantu. Šī pēdējā minētā esot uzskatījusi pasažieri par arābu un musulmaņu personu, šī iemesla dēļ to esot pakļāvusi papildu drošības pārbaudei, un līdz ar to viņš esot nostādīts neizdevīgākā situācijā ar fizisko izskatu un etnisko piederību saistītu iemeslu dēļ, izturoties pret viņu mazāk labvēlīgā veidā nekā pret citiem pasažieriem līdzīgā situācijā.

23. Šajā tiesā *Braathens* piekrita pieteikumam samaksāt pieprasīto atlīdzību, vienlaikus apstrīdot jebkādas diskriminācijas esamību.

24. Ombuds iebilda pret *Stockholms tingsrätt* (Stokholmas pirmās instances tiesa) nolēmumu atbilstoši šai piekrišanai, neizvērtējot pēc būtības apgalvoto diskrimināciju. Gadījumā, ja šī tiesa tomēr nolemtu izpildes prasības ietvaros [3] neizvērtēt lietu pēc būtības, Ombuds, pirmkārt, lūdz, lai šī tiesa pasludinātu konstatējošu spriedumu, ar kuru tiek konstatēts, ka *Braathens* ir jāizmaksā atlīdzība diskriminācijas dēļ sakarā ar tās diskriminējošo rīcību, vai, otrkārt, lai šī pati tiesa ar šādu spriedumu vienkārši konstatētu, ka aviosabiedrība ir diskriminējusi pasažieri.

25. *Stockholms tingsrätt* (Stokholmas pirmās instances tiesa) sava nolēmuma rezolutīvās daļas 1) punktā piesprieda *Braathens* samaksāt pasažierim summu 10 000 SEK, kurai pieskaitīti procenti, un šīs rezolutīvās daļas 2) punktā piesprieda atlīdzināt tiesāšanās izdevumus. Šīs pašas rezolutīvās daļas 3) punktā tā atzina par nepieņemamiem Ombuda prasījumus panākt, lai tiktu pasludināts konstatējošs spriedums. Tā uzskatīja, ka strīdi, kas attiecas uz civiltiesībām un pienākumiem, kuri ir brīvi pieejami lietas dalībniekiem, kā tas ir šajā lietā, gadījumā, ja prasītāja prasījumi tiek apmierināti, ir jārisina, neizskatot lietu pēc būtības, uzsverot, ka viņam ir saistoša *Braathens* piekrišana.

26. *Svea hovrätt* (Sveas apelācijas tiesa, Zviedrija) noraidīja Ombuda apelācijas sūdzību, uzskatot, ka šī apelācijas sūdzība ir nepieņemama attiecībā uz pirmās instances tiesas sprieduma rezolutīvās daļas 1) un 2) punktu, ka šajā spriedumā ir ievēroti Zviedrijas civilprocesa noteikumi un ka, ņemot vērā tās piekrišanu, *Braathens* nostājai attiecībā uz apgalvojumu par diskriminējošu rīcību nav nozīmes. Šī tiesa noraidīja arī apelācijas sūdzību par šīs rezolutīvās daļas 3) punktu par konstatējoša sprieduma pasludināšanu.

27. Ombuds pārsūdzēja apelācijas tiesas spriedumu, lūdzot *Högsta domstolen* (Augstākā tiesa) vērsties Tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, atcelt šo spriedumu, atcelt *Stockholms tingsrätt* (Stokholmas pirmās instances tiesa) spriedumu un nodot lietu atpakaļ šai tiesai, lai tā izskata pēc būtības vismaz vienu no tā prasījumiem par konstatējoša sprieduma pasludināšanu papildus prasībai samaksāt atlīdzību diskriminācijas dēļ. *Braathens* lūdza šos prasījumus noraidīt.

3 Runa ir par civiltiesisku prasību, kuras mērķis ir panākt, lai tiktu izpildīts pienākums atlīdzināt nodarīto kaitējumu.

28. Iesniedzējtiesa norāda, ka Likuma par diskrimināciju mērķis ir cīnīties pret diskrimināciju un veicināt personu tiesību un iespēju vienlīdzību neatkarīgi no dzimuma, identitātes vai dzimtes izpausmes, etniskās piederības, reliģijas vai uzskatiem, invaliditātes, seksuālās orientācijas vai vecuma. Šis obligātais likums aptverot vairākas darbības jomas, esot piemērojams gan valsts, gan privātajā sektorā, esot ticis izstrādāts, ņemot vērā diskriminācijas pamatus, kas minēti Apvienoto Nāciju Organizācijas un Eiropas Padomes konvencijās, kā arī it īpaši dažādos Eiropas Savienības tiesību aktos, kā, piemēram, Direktīvā 2000/43, un tā mērķis saskaņā ar tā sagatavošanas darbiem esot ļaut piemērot stingras un preventīvas sankcijas diskriminācijas gadījumā.

29. Šī tiesa piebilst, ka, Zviedrijas tiesībās transponējot Direktīvu 2000/43, it īpaši tās 15. pantu, saskaņā ar minēto likumu noteiktās sankcijas ikvienai personai, kas īsteno diskrimināciju, ir atlīdzība, saukta par "atlīdzību par diskrimināciju", kā arī līgumu un citu tiesību aktu pārskatīšana un atcelšana. It īpaši ikvienam, kas pārkāpj tās 2. nodaļas 12. pantā paredzēto aizliegumu, ir jāmaksā šāda atlīdzība. Katrā atsevišķā gadījumā tā jānosaka tā, lai aizskartajai personai radītu saprātīgu atlīdzību un piedalītos cīņā pret diskrimināciju sabiedrībā, līdz ar to – lai nodrošinātu divkāršu atlīdzinošo un preventīvo funkciju [4]. Iesniedzējtiesa precizē, ka strīdus, kuros tiek piemērots šis pants, izskata vispārējas jurisdikcijas tiesas, spriežot atbilstoši Tiesvedības kodeksa tiesību normām, kas attiecas uz civilprocesiem, kuros ir atļauts mierizlīgums strīdā, lietas dalībniekiem brīvi izmantojot savas tiesības.

30. *Högsta domstolen* (Augstākā tiesa) uzsver arī noteiktus ar valsts tiesībām saistītus procesuālus aspektus. Tā norāda, ka atbildētājs var nolemt piekrist prasītāja prasībai par zaudējumu atlīdzību, tam neesot pienākumam ne norādīt iemeslus, ne balstīties uz prasītāja izvirzīto pamatu. Tādējādi piekrišana var nebūt saistīta ar pamatiem, kas norādīta pēdējā minētā prasības pamatojumam. Šādas piekrišanas mērķis praktiski ir izbeigt tiesvedību bez vajadzības turpināt lietas izskatīšanu. Tiesai ir jāapmierina piekrišana, faktiski neveicot faktu vai tiesību jautājuma pārbaudi. Tādējādi no šāda sprieduma nevar izdarīt nekādus konkrētus secinājumus attiecībā uz prasītāja argumentu par lietas apstākļiem pamatotību.

31. *Högsta domstolen* (Augstākā tiesa) piebilst, ka Tiesvedības kodeksa 13. nodaļas 2. pantā paredzētās prasības konstatēt faktu mērķis ir konstatēt, ka starp lietas dalībniekiem pastāv tiesiskas attiecības. Tomēr šī prasība esot fakultatīva. Tiesa to varot pārbaudīt, ja pastāv neskaidrība par šīm attiecībām un ja tas nelabvēlīgi ietekmē prasītāju, it īpaši padarot viņa saimnieciskās darbības plānošanu grūtāku. Tādējādi šādas prasības izskatīšana ir jāveic, ņemot vērā faktus, un tiesai ir jālīdzsvaro prasītāja interese celt prasību, no vienas puses, un neērtības, kas varētu rasties atbildētājam, tostarp papildu procesu iespējamības dēļ, no otras puses.

32. Iesniedzējtiesa norāda, ka pamatlietā pirmās un otrās instances tiesas ir pasludinājušas spriedumu, ar kuru *Braathens* ir piespriests samaksāt atlīdzību, kas tiek pieprasīta, pamatojoties uz piekrišanu, un, šo tiesu ieskatā, jautājumu par norādītās diskriminācijas esamību nevar izskatīt tiesvedībā par fakta konstatēšanu.

33. Iesniedzējtiesai ir šaubas par šo rezultātu, ņemot vērā Direktīvas 2000/43 15. panta prasības diskriminācijas sankciju jomā saistībā ar dalībvalstu pienākumu nodrošināt ikvienai personai tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā, lai tā tiktu uzklausīta Savienības tiesībās garantēto tiesību un brīvību pārkāpuma gadījumā saskaņā ar Hartas 47. pantu. Tā uzskata, ka ir svarīgi noskaidrot, vai tiesai ir jāvar izvērtēt jautājumu par diskriminācijas esamību pēc tā lietas dalībnieka lūguma, kurš uzskata, ka tas ir bijis šīs diskriminācijas objekts, un vai atbilde ir atkarīga no tā, vai iespējamais izdarītājs atzīst vai neatzīst tās esamību.

4 Zviedrijas valdība, Ombuds un *Braathens* precizēja, ka atlīdzība saskaņā ar *Högsta domstolen* (Augstākā tiesa) judikatūru ir sadalīta divās daļās, proti, kā zaudējumu atlīdzība un palielinājums prevencijas nolūkos. Zaudējumu atlīdzība ir jānosaka tādā apmērā, kas tiek uzskatīts par vajadzīgu, lai atlīdzinātu diskrimināciju. Tās apmērs nav ierobežots. Palielinājums prevencijas nolūkos principā ir līdzvērtīgs zaudējumu atlīdzībai, kā rezultātā tā tiek divkāršota.

34. Šādos apstākļos *Högsta domstolen* (Augstākā tiesa) nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādu prejudiciālu jautājumu:

"Ja lietā par [Direktīvā 2000/43] noteiktā aizlieguma pārkāpumu aizskartā persona pieprasa atlīdzību diskriminācijas dēļ, vai dalībvalstij pēc aizskartās personas pieprasījuma vienmēr ir jāpārbauda, vai ir notikusi diskriminācija (neatkarīgi no tā, vai persona, kurai tiek pārmesta diskriminējoša attieksme, šādas diskriminācijas esamību ir vai nav atzinusi), un attiecīgā gadījumā jākonstatē, ka diskriminācija ir notikusi, lai [šīs direktīvas] 15. panta prasību par efektīvām, samērīgām un preventīvām sankcijām varētu uzskatīt par izpildītu?"

35. Rakstveida apsvērumus iesniedza Ombuds, *Braathens*, Zviedrijas un Somijas valdības, kā arī Eiropas Komisija. Šie lietas dalībnieki un ieinteresētās personas, izņemot Somijas valdību, tika pārstāvētas tiesas sēdē mutvārdu paskaidrojumu uzklausīšanai, kas notika 2020. gada 11. februārī.

IV. Analīze

A. Ievadapsvērumi

36. Ombuda pasažiera vārdā celtās prasības mērķis ir panākt, lai *Braathens* tiktu piespriests izmaksāt minētajam pasažierim atlīdzību par diskrimināciju. Būtisks šīs prasības aspekts ir tāds, ka tās mērķis ir ne tikai samaksāt naudas summu, bet arī panākt, lai *Braathens* atzīst, ka šī summa tiek pārskaitīta diskriminācijas dēļ, vai – pretējā gadījumā – lai tiesa konstatētu tiesību uz vienlīdzīgu attieksmi pret pasažieri pārkāpumu.

37. Taču *Braathens* atsakās atzīt jebkādu diskrimināciju. Tā paziņoja, ka ir gatava maksāt, un faktiski izmaksāja prasīto atlīdzību, bet tikai – lai parādītu "savu labo gribu" un izvairītos no, iespējams, ilgas un dārgas procedūras, kas liktu tai aizstāvēties pret apgalvojumu par diskrimināciju.

38. Neraugoties uz šo atteikumu atzīt diskriminācijas esamību, pirmās un otrās instances tiesneši saskaņā ar valsts procesuālajiem noteikumiem ir ņēmuši vērā, ka, piekrītot Ombuda lūgumam, kura prasība tiek uzskatīta par tādu, kas attiecas tikai uz prasību par zaudējumu atlīdzību, strīds tika izbeigts, lai gan Ombuds lūdza arī konstatēt diskriminācijas esamību. Tādējādi šie tiesneši izdeva rīkojumu par atlīdzības izmaksāšanu, bet noraidīja Ombuda lūgumus konstatēt, ka ir pārkāptas pasažiera tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi.

39. Es uzsveru – no Tiesai iesniegtajiem apsvērumiem izriet, ka prasība par fakta konstatēšanu, kuras mērķis ir panākt šādu konstatējumu, ir fakultatīva [5] un nav "parasta" strīdos diskriminācijas jomā [6]. Šāda veida strīdos, tā kā atlīdzība par diskrimināciju principā var tikt noteikta tieši, prasība konstatēt faktu, kas bieži nozīmē procesu divos posmos, vispirms konstatējot diskrimināciju un pēc tam nosakot kompensāciju, parasti tiek uzskatīta par nelietderīgu [7] un līdz ar to – par nepieņemamu. To uzskata par lietderīgu tikai tad, ja, piemēram, nevar noteikt mantiskā vai morālā kaitējuma apmēru prasības celšanas brīdī un to nevar atlikt noilguma termiņa dēļ [8].

40. Kopumā saskaņā ar Zviedrijas tiesībām, kā tās interpretējušas pirmās un otrās instances tiesas pamatlietā, persona, kura uzskata, ka ir cietusi no diskriminācijas rasu vai etniskās piederības dēļ šīs direktīvas 2. panta izpratnē, praksē nevar tiesā papildus zaudējumu atlīdzībai saņemt šīs diskriminācijas esamības konstatējumu, ja iespējamais diskriminācijas izdarītājs piekrīt maksāt pieprasīto atlīdzību, vienlaikus apstrīdot jebkādu diskrimināciju. Galvenais jautājums, kas rodas šajā lietā, ir par to, vai tāds procesuāls tiesvedības izbeigšanas mehānisms kā piekrišana var novest pie šāda rezultāta, neapdraudot Direktīvas 2000/43 prasības.

41. Es uzsveru, ka Ombuda apelācijas sūdzība iesniedzējtiesā attiecas tikai uz situāciju, kurā persona, kura uzskata, ka ir cietusi no diskriminācijas, saņem atlīdzību no atbildētāja, *neatzīstot*, ka viņš ir rīkojies diskriminējoši. Šī apelācijas sūdzība neattiecas uz gadījumu, kad atbildētājs atzīst šādas diskriminācijas esamību. Šajā pēdējā gadījumā Ombuds uzskata, ka, tā kā visi prasītāja prasījumi ir apmierināti, valsts tiesām vairs nav jāizvērtē, vai ir notikusi diskriminācija, un nebūtu lietderīgi uzdot Tiesai jautājumu šajā jautājumā.

42. Ņemot vērā pamatlietas apstākļus, es uzskatu, ka prejudiciālais jautājums ir jāizskata vienīgi no tā aspekta, ka iespējamais pārkāpuma izdarītājs neatzina diskriminācijas esamību.

43. Lai varētu novērtēt rīcības brīvību, kas dalībvalstīm ir procesuālā ziņā, lai īstenotu Direktīvu 2000/43, ir jāizvērtē minētās direktīvas prasības.

B. Direktīvas 2000/43 prasības

44. Kā izriet no Direktīvas 2000/43 preambulas, tās mērķis ir aizsargāt visas fiziskās personas pret diskrimināciju rasu vai etniskās piederības dēļ, nodrošinot cilvēka pamattiesību ievērošanu. Tādējādi Direktīvā 2000/43 jomā, uz kuru tā attiecas, ir konkretizēts pašlaik Hartas 21. pantā nostiprinātais vispārējais nediskriminācijas princips [9]. Kā izriet no šīs direktīvas 12. apsvēruma un 3. panta, šīs

5 Skat. šo secinājumu 31. punktu.

6 Savos rakstveida apsvērumos Ombuds norāda, ka ir sniedzis savus prasījumus, labi apzinoties, ka tos parasti nevar atļaut saskaņā ar valsts procesuālajiem noteikumiem. Tāpat no debatēm, kas notika tiesas sēdē Tiesā, izriet, ka par iespēju saņemt konstatējošu spriedumu par prasību par zaudējumu atlīdzību saistībā ar diskrimināciju *Högsta domstolen* (Augstākā tiesa) netika pieņemts nekāds nolēmums, to zinot pamatlietas dalībniekiem un Zviedrijas valdībai.

7 Skat. šo secinājumu 31. punktu.

8 Ombuds kā piemērus norāda divas lietas, kurās prasītājs, uzskatot, ka viņam ir nodarīts morālais kaitējums, ir nesekmīgi mēģinājis panākt konstatējošu spriedumu vai panākt viņa prasības izskatīšanu pēc būtības. *Pirmajā lietā* prasītājs lūdza atzīt valsts ārpuslīgumisko atbildību, pamatojoties uz Savienības tiesībās garantēto indivīda tiesību personas datu aizsardzības jomā pārkāpumu. Tiesa, kas izskatīja lietu, uzskatīja, ka attiecībā uz *morālo kaitējumu prasība konstatēt faktu* nav lietderīga, un aicināja prasītāju iesniegt prasību par izpildi, lai saņemtu atlīdzību par šo kaitējumu (*Svea hovrätt* (Sveas apelācijas tiesa) 2008. gada 10. janvāra nolēmums lietā Ö 9152-07, *J. S.* pret *staten genom Justitiekanslern*). *Otrā lieta* attiecās uz seksuālas uzmākšanās gadījumu starp studentu un valsts sektora universitātes pasniedzēju. Vispirms apstrīdot *prasību par izpildi*, lai saņemtu atlīdzību, valsts izvēlējās to pieņemt, bet tikai abstrakti, pēc Ombuda studenta vārdā iesniegtā lūguma, prasot, lai tiesa skaidri norādītu, ka valsts neatzīst apgalvoto uzmākšanos. Lai gan Ombuds norādīja, ka studenta primārās intereses nebija ekonomiskas, *viņš nevarēja panākt, lai tiesa pēc būtības pārbaudītu*, vai students ir vardarbības upuris. Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu Tiesai tika noraidīts, un pirmajā instancē tika pasludināts spriedums, un students, kas tika uzskatīts par tādu, kuram spriedums ir labvēlīgs, nevar iesniegt apelācijas sūdzību (*Stockholms tingsrätt* (Stokholmas pirmās instances tiesa) 2017. gada 5. oktobra spriedums lietā T 16908-15 *Diskrimineringsombudsmannen mot staten genom Justitiekanslern*).

9 Pēc analoģijas saistībā ar Padomes Direktīvu 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju (OV 2000, L 303, 16. lpp.), skat. spriedumu, 2020. gada 23. aprīlis, *Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI* (C-507/18, EU:C:2020:289, 38. punkts).

tiesības attiecas uz sabiedrības visdažādākajām jomām. Šajā kontekstā minētās direktīvas 7. un 15. pantam, kas attiecas uz tiesību aizsardzības līdzekļiem un piemērojamajām sankcijām, ir centrālā loma, lai nodrošinātu tiesību uz vienlīdzīgu attieksmi ievērošanu, pieprasot dalībvalstīm paredzēt atbilstošus tiesiskās aizsardzības līdzekļus [10] par labu personām, kas cietušas no šādas diskriminācijas.

45. Direktīvas 2000/43 7. pantā dalībvalstīm ir noteikts pienākums paredzēt tiesas vai administratīvas procedūras, lai personas, kuras uzskata sevi par cietušām, jo tām nav ticis piemērots vienlīdzīgas attieksmes princips, varētu atsaukties uz tiesībām, kas tām izriet no šīs direktīvas.

46. Saskaņā ar minētās direktīvas 15. pantu dalībvalstīm ir jāparedz efektīvas, samērīgas un preventīvas sankcijas, kas var ietvert kompensācijas maksājumu upurim.

47. Šīs divas tiesību normas ir saistītas, kā tas izriet no principiālā sprieduma *von Colson* un *Kamann* [11], kas attiecas uz Direktīvas 76/207/EEK [12], kura veltīta diskriminācijas aizliegumam starp vīriešiem un sievietēm, interpretāciju. Konkrētāk, šajā spriedumā ir interpretēts šīs direktīvas 6. pants par diskriminēto personu tiesībām aizstāvēt savas tiesības, un tā formulējums ir līdzīgs Direktīvas 2000/43 7. pantā lietotajam formulējumam.

48. Šajā spriedumā Tiesa nosprieda, ka dalībvalstīm saskaņā ar Direktīvas 76/207 6. pantu ir pienākums savā tiesību sistēmā ieviest pasākumus, kas vajadzīgi, lai ikviena persona, kura uzskata, ka ir cietusi no diskriminācijas, varētu celt prasību tiesā, precizējot, ka šiem pasākumiem ir jābūt pietiekami *efektīviem*, lai sasniegtu direktīvas mērķi, un attiecīgajām personām uz tiem ir jābūt iespējai *efektīvi* atsaukties valsts tiesās. Piemēram, Tiesa ir norādījusi, ka šādi pasākumi var ietvert tiesību normas, kas nodrošina atbilstošu finansiālu kompensāciju, kuru vajadzības gadījumā pastiprina naudas sodu sistēma [13].

49. Tiesa ir piebildusi, ka turklāt sankcijai attiecībā uz diskriminācijas veicēju ir jābūt *reālai preventīvai iedarbībai* [14].

50. Šo spriedumu un tam sekojošo judikatūru Savienības likumdevējs ir ņēmis vērā jaunajās direktīvās, kas pieņemtas vienlīdzīgas attieksmes jomā [15], tostarp Direktīvā 2000/43.

51. Tādējādi skaidrības labad Savienības likumdevējs ir paredzējis nevis vienu tiesību normu, bet divas atsevišķas tiesību normas, šajā gadījumā – Direktīvas 2000/43 7. un 15. pantu. Tie attiecas respektīvi uz "tiesību aizsardzību", tostarp tiesvedību vai administratīvo procesu, un "sankcijām" [16].

10 Skat. Direktīvas 2000/43 19. apsvērumu.

11 Spriedums, 1984. gada 10. aprīlis (14/83, EU:C:1984:153).

12 Padomes Direktīva (1976. gada 9. februāris) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm attiecībā uz darba, profesionālās izglītības un izaugsmes iespējām un darba apstākļiem (OV 1976, L 39, 40. lpp.).

13 Spriedums, 1984. gada 10. aprīlis, *von Colson* un *Kamann* (14/83, EU:C:1984:153, 18. punkts).

14 Spriedums, 1984. gada 10. aprīlis, *von Colson* un *Kamann* (14/83, EU:C:1984:153, 23. punkts).

15 Skat. Direktīvu 2000/78; Padomes Direktīvu 2004/113/EK (2004. gada 13. decembris), ar kuru īsteno principu, kas paredz vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm, attiecībā uz pieeju precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu (OV 2004, L 373, 37. lpp.); Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (OV 2006, L 204, 23. lpp.), kā arī Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2010/41/ES (2010. gada 7. jūlijs) par to, kā piemērot vienlīdzīgas attieksmes principu vīriešiem un sievietēm, kas darbojas pašnodarbinātas personas statusā, un ar kuru atceļ Padomes Direktīvu 86/613/EEK (OV 2010, L 180, 1. lpp.).

16 Šīs tiesību normas ir ietvertas attiecīgi Direktīvas 2000/78 9. un 17. pantā, Direktīvas 2004/113 8. un 14. pantā, Direktīvas 2006/54 17., 18. pantā un 25. pantā, kā arī Direktīvas 2010/41 9. un 10. pantā. Pat ja vienā direktīvā ir dažas atšķirības starp izmantotajiem terminiem, tie šajā analīzē nav nozīmīgi.

52. Tiesa savā judikatūrā ir precizējusi šo jēdzienu īpašības. Norādīšu, ka šie paši efektivitātes un lietderīguma jēdzieni tiek izmantoti, lai kvalificētu gan tiesību aizsardzību [17], gan sankcijas [18].

53. Attiecībā uz tiesību aizsardzību Tiesa vispārīgi atsaucas uz tiesībām uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā [19].

54. Tiesa ir interpretējusi normu, kas ir identiska Direktīvas 2000/43 7. pantam, proti, Direktīvas 2000/78 9. pantu [20]. Tā nosprieda, ka šajā 9. pantā tāpat kā Hartas 47. panta pirmajā daļā ir paredzētas tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību [21]. Saskaņā ar šo pēdējo minēto tiesību normu ikvienai personai, kuras tiesības un brīvības, kas garantētas Savienības tiesībās, tikušas pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā.

55. Es uzsveru, ka, lai gan runa ir par primārajās tiesībās paredzētajām pamattiesībām, uz kurām var atsaukties ikviena persona, Savienības likumdevējs ir uzskatījis par nepieciešamu tās atkārtoti apstiprināt gan Direktīvā 2000/43, gan citās direktīvās vienlīdzīgas attieksmes jomā, paredzot, ka tās ir jāīsteno, izmantojot procesuālos līdzekļus. Tajos ir atsauce uz tiesību aizsardzības līdzekļiem, kas dalībvalstīm ir jānosaka saskaņā ar LES 19. panta 1. punkta otro daļu, lai nodrošinātu efektīvu tiesību aizsardzību tiesā jomās, uz kurām attiecas Savienības tiesības.

56. Tādējādi Tiesa spriedumā *Leitner* [22] nosprieda, ka vienlīdzības principa ievērošana attiecībā uz personām, kuras ir tikušas diskriminētas, šajā gadījumā – vecuma dēļ, prasa, lai "tiktu *garantēt[a]* viņu tiesību uz vienlīdzīgu attieksmi efektīv[a] aizsardzīb[a] tiesā" [23].

57. No tā izriet, ka personai, kura uzskata, ka ir cietusi no diskriminācijas etniskās piederības dēļ, saskaņā ar Direktīvas 2000/43 7. pantu ir jāspēj tiesā atsaukties uz savām tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi, lai tā pārbaudītu, vai ir notikusi diskriminācija, un liktu ievērot minētās personas tiesības [24].

58. Likumdevējs ir arī pastiprinājis tādas personas tiesību aizsardzību tiesā, kura uzskata, ka ir cietusi no diskriminācijas, atvieglojot tai pierādījumu iegūšanu. Tādējādi Direktīvas 2000/43 8. pantā ir paredzēts, ka tad, ja persona, kas uzskata, ka ir cietusi no diskriminācijas, pierāda faktus, pēc kuriem var secināt, ka ir notikusi diskriminācija, atbildētājam ir jāpierāda, ka vienlīdzīgas attieksmes princips nav pārkāpts.

59. Attiecībā uz Direktīvas 2000/43 15. pantā paredzētajām sankcijām Tiesa attiecībā uz analoģiskiem noteikumiem ir uzsvērusi, ka dalībvalstīm, pirmkārt, ir jānodrošina, lai cietušais varētu saņemt *pilnīgu atlīdzību* [25] par nodarīto kaitējumu. Līdz ar to šai atlīdzināšanai nevar tikt noteikts maksimālais apmērs [26].

17 Skat. spriedumus, 1990. gada 8. novembris, *Dekker* (C-177/88, EU:C:1990:383, 23. punkts); 1993. gada 2. augusts, *Marshall* (C-271/91, EU:C:1993:335, 22. un 24. punkts); 1997. gada 22. aprīlis, *Draehmpaehl* (C-180/95, EU:C:1997:208, 39. punkts); 2008. gada 10. jūlijs, *Feryn* (C-54/07, EU:C:2008:397, 37. punkts); 2013. gada 25. aprīlis, *Asociația Accept* (C-81/12, EU:C:2013:275, 63. punkts), kā arī 2015. gada 17. decembris, *Arjona Camacho* (C-407/14, EU:C:2015:831, 31. punkts).

18 Skat. spriedumus, 1993. gada 2. augusts, *Marshall* (C-271/91, EU:C:1993:335, 22. punkts); 1997. gada 22. aprīlis, *Draehmpaehl* (C-180/95, EU:C:1997:208, 25. punkts); 2008. gada 10. jūlijs, *Feryn* (C-54/07, EU:C:2008:397, 38. punkts), kā arī 2013. gada 25. aprīlis, *Asociația Accept* (C-81/12, EU:C:2013:275, 73. punkts).

19 Attiecībā uz Direktīvu 2000/43 skat. spriedumu, 2008. gada 10. jūlijs, *Feryn* (C-54/07, EU:C:2008:397, 37. punkts).

20 Spriedums, 2019. gada 8. maijs, *Leitner* (C-396/17, EU:C:2019:375).

21 Šajā nozīmē skat. spriedumu, 2019. gada 8. maijs, *Leitner* (C-396/17, EU:C:2019:375, 61. punkts).

22 Spriedums, 2019. gada 8. maijs (C-396/17, EU:C:2019:375, 62. punkts).

23 Izcēlums mans.

24 Tiesības uz piekļuvi tiesai, lai īstenotu tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi, ir izklāstītas priekšlikumā Padomes direktīvai par vienlīdzīgas attieksmes principa īstenošanu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības (COM(1999) 566, galīgā redakcija). Tas atbilst pastāvīgajai judikatūrai par tiesībām uz efektīvu tiesību aizsardzību; visbeidzot, skat. spriedumu, 2020. gada 26. marts, *Simpson* un HG/Padome un Komisija (C-542/18 RX-II un C-543/18 RX-II, EU:C:2020:232, 55. punkts).

25 Skat. spriedumu, 1993. gada 2. augusts, *Marshall* (C-271/91, EU:C:1993:335, 26., 31. un 34. punkts), kā arī 2015. gada 17. decembris, *Arjona Camacho* (C-407/14, EU:C:2015:831, 33. un 37. punkts).

26 Skat. spriedumu, 1993. gada 2. augusts, *Marshall* (C-271/91, EU:C:1993:335, 30. un 32. punkts).

60. Otrkārt, sankcijām ir jābūt patiesi *preventīvai* iedarbībai [27]. Tātad tās nevar būt tīri simboliskas [28] un tām ir jāatbilst pārkāpumu smagumam [29], vienlaikus ievērojot samērīguma principu [30]. Tiek uzskatīts, ka reklāmas pasākumiem var būt atturoša iedarbība [31]. Sankcijām var būt arī sodīšanas funkcija [32].

61. Es uzsveru, ka, lai gan tiesību aizsardzībai un sankcijām ir jābūt efektīvām un lietderīgām, dalībvalstis savukārt var brīvi izvēlēties pasākumus, ko tās uzskata par piemērotiem, ja vien tie ļauj sasniegt Savienības tiesībās paredzēto rezultātu [33].

62. Šajā lietā runa ir tieši par šīs izvēles brīvības apjomu, ņemot vērā pienākumus, kurus Savienības likumdevējs ir noteicis Direktīvā 2000/43.

63. No iesniedzējtiesas skaidrojumiem izriet, ka tāda sankciju režīma kā pamatlietā mērķis ir, pirmkārt, atlīdzināt cietušajam nodarīto kaitējumu un, otrkārt, sodīt diskriminācijas izdarītāju, atturot viņu no diskriminējošas rīcības nākotnē. Turklāt šo sankciju īstenošanai ir paredzēts tiesību aizsardzības līdzeklis – izpildes prasība.

64. *Braathens*, Zviedrijas valdība un Komisija no tā secina, ka šāda sankciju un tiesību aizsardzības līdzekļu sistēma, kura ietver tiesvedības izbeigšanas procesuālo mehānismu, kas ir piekrišana, atbilst Direktīvā 2000/43 paredzētajām prasībām.

65. Tāpat kā Ombuds, es savukārt uzskatu – atšķirībā no *Braathens*, Zviedrijas valdības un Komisijas –, ka tas tā nav.

C. Sekas, kas no Direktīvas 2000/43 izriet attiecībā uz procesuālo autonomiju

66. Atgādināšu, ka saskaņā ar procesuālās autonomijas principu un saskaņā ar pastāvīgo judikatūru, ja nav Savienības tiesiskā regulējuma, lai nodrošinātu to tiesību aizsardzību tiesā, kuras attiecīgajām personām izriet no Savienības tiesībām, katras dalībvalsts tiesību sistēmā ir jānosaka kompetentās tiesas un jāparedz procesuāli noteikumi prasībām, kuru mērķis ir nodrošināt šo tiesību aizsardzību [34].

67. Šī dalībvalstu brīvība ir pakļauta līdzvērtības un efektivitātes principiem, proti, pirmkārt, pienākumam nodrošināt, ka šie procesuālie noteikumi nav mazāk labvēlīgi par noteikumiem, kas attiecas uz līdzīgām iekšēja rakstura prasībām, un, otrkārt, pienākumam, ka šie noteikumi nepadara neiespējamu vai pārmērīgi neapgrūtina Savienības tiesībās piešķirto tiesību īstenošanu.

27 Skat. spriedumus, 1990. gada 8. novembris, *Dekker* (C-177/88, EU:C:1990:383, 23. punkts); 1993. gada 2. augusts, *Marshall* (C-271/91, EU:C:1993:335, 24. punkts); 1997. gada 22. aprīlis, *Draehmpaehl* (C-180/95, EU:C:1997:208, 40. punkts); 2013. gada 25. aprīlis, *Asociația Accept* (C-81/12, EU:C:2013:275, 63. punkts), kā arī 2015. gada 17. decembris, *Arjona Camacho* (C-407/14, EU:C:2015:831, 31. punkts). Jānorāda, ka šī soda dubultā funkcija pati ir atspoguļota divās atsevišķās Direktīvas 2006/54 tiesību normās, proti, 18. un 25. pantā, kuru nosaukumi attiecīgi ir "Kompensācija vai reparācija" un "Sankcijas". Tādējādi jēdziens "sankcijas" turpmāk ir paredzēts tikai pasākumiem, kuriem ir atturoša funkcija.

28 Skat. spriedumu, 2013. gada 25. aprīlis, *Asociația Accept* (C-81/12, EU:C:2013:275, 64. punkts).

29 Skat. spriedumu, 2013. gada 25. aprīlis, *Asociația Accept* (C-81/12, EU:C:2013:275, 63. punkts).

30 Skat. spriedumu, 2013. gada 25. aprīlis, *Asociația Accept* (C-81/12, EU:C:2013:275, 63. punkts).

31 Skat. spriedumu, 2013. gada 25. aprīlis, *Asociația Accept* (C-81/12, EU:C:2013:275, 68. punkts).

32 Skat. spriedumu, 2015. gada 17. decembris, *Arjona Camacho* (C-407/14, EU:C:2015:831, 40. punkts).

33 Skat. spriedumus, 1990. gada 8. novembris, *Dekker* (C-177/88, EU:C:1990:383, 26. punkts); 1993. gada 2. augusts, *Marshall* (C-271/91, EU:C:1993:335, 23. punkts); 2008. gada 10. jūlijs, *Feryn* (C-54/07, EU:C:2008:397, 37. punkts); 2013. gada 25. aprīlis, *Asociația Accept* (C-81/12, EU:C:2013:275, 61. punkts), kā arī 2015. gada 17. decembris, *Arjona Camacho* (C-407/14, EU:C:2015:831, 30. punkts).

34 It īpaši skat. spriedumus, 1976. gada 16. decembris, *Rewe-Zentralfinanz* un *Rewe-Zentral* (33/76, EU:C:1976:188), un 2007. gada 13. marts, *Unibet* (C-432/05, turpmāk tekstā – "spriedums *Unibet*", EU:C:2007:163, 39. punkts).

68. Daudzās lietās Tiesai pakāpeniski tika lūgts veikt citu pārbaudi – efektīvas tiesību aizsardzības tiesā pārbaudi, kas tagad ir garantēta Hartas 47. pantā [35]. Šī pārbaude ietver to, ka tiek pārbaudīts, vai attiecīgās valsts tiesības nodrošina efektīvu tiesību aizsardzību tiesā, ļaujot ieinteresētajai personai tiesā atsaukties uz tiesībām, kas tai izriet no Savienības tiesībām. Šī pēdējā minētā pārbaude tiek uzskatīta par stingrāku. Tā pieļauj ierobežojumu tikai saskaņā ar Hartas 52. panta 1. punktu, proti, ar nosacījumu, ka šis ierobežojums ir paredzēts tiesību aktos un ka tajā tiek ievērota Hartā atzīto tiesību un brīvību būtība, kā arī samērīguma princips.

69. Viena un/vai otra pārbaude parasti tiek piemērota atkarībā no tā, vai pārbaudītās tiesību normas skar tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā Hartas 47. panta izpratnē [36].

70. Ciktāl šī lieta attiecas uz atvasināto tiesību normām sankciju un tiesību aizsardzības līdzekļu jomā, kuru mērķis ir nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību tiesā, manuprāt, ir jāpiemēro efektīvas tiesību aizsardzības tiesā pārbaude.

71. Tomēr es uzskatu, ka šādā gadījumā abas pārbaudes nav jāpretnostata, jo "efektivitātes" jēdziens procesuālās autonomijas principa ietvaros papildina "efektīvas tiesību aizsardzības tiesā" jēdzienu.

72. Tādējādi dalībvalstis var brīvi pieņemt procesuālos noteikumus, ko tās uzskata par piemērotiem, ievērojot no Direktīvas 2000/43 izrietošās prasības.

73. Šajā ziņā es norādu, ka Direktīvas 2000/43 7., 8. un 15. pantā, lasot tos no Hartas 47. panta skatpunkta, ir ietverti tieši vai netieši noteikumi tiesiskā regulējuma jomā.

74. Pirmkārt, saskaņā ar šīs direktīvas 7. un 15. pantu dalībvalstīm ir jāparedz tiesību aizsardzības līdzekļi un atlīdzināšanas un sankciju pasākumi, kas ļauj nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību tiesā. Otrkārt, minētās direktīvas 8. pantā ir skaidri paredzēts procesuāls noteikums pierādīšanas pienākuma jomā.

75. Turpinājumā es izvērtēšu praktiskās sekas, kas no tā izriet attiecībā uz pasākumiem, ko dalībvalstis pieņēmušas saskaņā ar šo direktīvu sankciju jomā (1. iedaļa), tiesību aizsardzības līdzekļiem (2. iedaļa), kā arī, vispārīgāk, to tiesībām paredzēt mehānismus, lai atvieglotu strīdu izšķiršanu, pamatojoties uz dispozitivitātes principu (3. iedaļa).

1. Par dalībvalstu sankciju pasākumu "brīvu" noteikšanu

76. No pastāvīgās judikatūras, uz kuru ir izdarīta atsauce šo secinājumu 33. zemsvītras piezīmē, izriet, ka dalībvalstīm ir plaša rīcības brīvība izvēlēties sankcijas, kuras tās uzskata par piemērotām. Attiecībā uz Direktīvu 2000/43 Tiesa spriedumā lietā *Feryn* [37] ir nospriedusi, ka tā neuzliek konkrētas sankcijas, bet ļauj dalībvalstīm brīvi izvēlēties starp dažādiem risinājumiem, kas ir piemēroti, lai sasniegtu tajā noteikto mērķi.

35 It īpaši skat. spriedumus, 2016. gada 15. septembris, *Star Storage* u.c. (C-439/14 un C-488/14, EU:C:2016:688), un 2016. gada 8. novembris, *Lesoochranárske zoskupenie VLK* (C-243/15, EU:C:2016:838).

36 Ilustrācijai skat., *pirmkārt*, tikai attiecībā uz procesuālās autonomijas kritērija piemērošanu – spriedumus, 2003. gada 27. februāris, *Santex* (C-327/00, EU:C:2003:109), un 2015. gada 6. oktobris, *Târşia* (C-69/14, EU:C:2015:662); *otrkārt*, tikai attiecībā uz efektīvas tiesību aizsardzības tiesā pārbaudes piemērošanu – spriedumus, 2016. gada 15. septembris, *Star Storage* u.c. (C-439/14 un C-488/14, EU:C:2016:688), un 2016. gada 8. novembris, *Lesoochranárske zoskupenie VLK* (C-243/15, EU:C:2016:838), un, *treškārt*, par abu pārbaužu piemērošanu – spriedumu, 2010. gada 18. marts, *Alassini* u.c. (no C-317/08 līdz C-320/08, EU:C:2010:146).

37 Spriedums, 2008. gada 10. jūlijs (C-54/07, EU:C:2008:397, 37. punkts).

77. Šajā spriedumā, kas attiecās uz diskrimināciju kandidātu izvēlē pirms pieņemšanas darbā, Tiesa 39. punktā precizēja, ka sankcijas var izpausties kā tiesas vai kompetentās administratīvās iestādes diskriminācijas konstatēšana, ko papildina pienācīga publicitātes pakāpe, rīkojumā darba devējam izbeigt konstatēto diskriminējošo praksi, vajadzības gadījumā nosakot kavējuma naudu vai arī zaudējumu atlīdzības piešķiršanu iestādei, kas ir uzsākusi procedūru [38].

78. No tā izriet, ka dalībvalsts tostarp var paredzēt zaudējumu atlīdzību kā sankciju un ka diskriminācijas konstatēšana ir tikai viena no tai pieejamām sankcijas uzlikšanas iespējām.

79. Tomēr no šī sprieduma izriet, ka piespriestā sankcija ir cieši saistīta ar diskriminācijas esamību [39]. Minēto spriedumu nevar interpretēt tādējādi, ka kompensācija varētu būt efektīva sankcija atbilstoši Direktīvas 2000/43 15. pantam, ja iespējamais diskriminācijas izdarītājs nav atzinis tiesību uz vienlīdzīgu attieksmi pārkāpuma izdarīšanu vai tiesību uz vienlīdzīgu attieksmi pārkāpumu nav konstatējusi administratīvā vai tiesu iestāde.

80. Es uzskatu, ka saiknes neesamība starp atlīdzības samaksu un tiesību uz vienlīdzīgu attieksmi pārkāpumu, to atzīstot vai konstatējot, apdraudētu gan sankcijas atlīdzinošo, gan preventīvo funkciju.

a) Par sankcijas atlīdzinošo funkciju

81. Tiesa spriedumā *Marshall* nosprieda, ka finansiāla atlīdzība var tikt izmantota, lai atjaunotu vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm, uzsverot, ka šai atlīdzībai ir jābūt atbilstošai nodarītajam kaitējumam [40].

82. Bet kā ciestie zaudējumi varētu tikt atlīdzināti, ja tie nav atzīti vai konstatēti?

83. Šis jautājums it īpaši rodas tad, ja runa ir par morālo kaitējumu, kā tas ir šajā lietā. Šķiet, ka ar naudas summas samaksu pašu par sevi parasti nepietiek, lai atlīdzinātu nodarītos zaudējumus. Kā norāda Ombuds, pasažiera un lielākās daļas no diskriminācijas cietušo pirmās intereses, ko viņš pārstāv, nav ekonomiskas.

84. Taču, ja atbildētājs izmaksā pieprasīto summu, vienlaikus atsakoties atzīt zaudējumu esamību, cietušais tomēr saņem naudas summu, bet tā nav saistīta ar nodarīto kaitējumu, tā ir nošķirta no faktiskajiem apstākļiem, kurus ir piedzīvojis cietušais. Ja tiesa pretēji prasītāja gribai savā spriedumā norāda, ka diskriminācija netiek atzīta [41], un ja tā pati neizsaka savu viedokli par to, vai apgalvotā diskriminācija pastāv vai ne, tā juridiski nepastāv.

85. Nepieciešamību noteikt saikni starp sankcijas pasākumu, šajā gadījumā – atlīdzību, un diskriminācijas esamību apstiprina Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk tekstā – "ECT") judikatūra.

86. Atgādināšu, ka saskaņā ar Hartas 52. panta 3. punktu, ciktāl tajā ir ietvertas tiesības, kuras atbilst Romā 1950. gada 4. novembrī parakstītajā Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (turpmāk tekstā – "ECPAK") garantētajām tiesībām, šo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats kā minētajā konvencijā noteiktajām tiesībām.

38 Spriedums, 2008. gada 10. jūlijs, *Feryn* (C-54/07, EU:C:2008:397).

39 Ciešo saikni starp tiesībām un atlīdzināšanas pasākumu ir uzsvēris Gerven W. savā rakstā "Of rights, remedies and procedures", *CMLRev*, 2000, 37. sēj., 525. lpp.: "The close link between right and remedy lies in the fact that a right must necessarily give rise to a remedy which allows the right to be enforced through the judicial process."

40 Šajā nozīmē skat. spriedumu, 1993. gada 2. augusts, *Marshall* (C-271/91, EU:C:1993:335, 30. un 34. punkts).

41 Ombuds norāda, ka pirmās instances spriedumā šajā gadījumā ir šāda norāde.

87. Hartas 47. pantā paredzētās tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā atspoguļo ECPAK 6. un 13. pantā minētās tiesības, kas attiecas respektīvi uz tiesībām uz lietas taisnīgu izskatīšanu un tiesībām uz efektīvu tiesību aizsardzību [42]. Turklāt tiesībās uz vienlīdzīgu attieksmi neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības, kuru aizsardzība ir Direktīvas 2000/43 mērķis un kuras ir ierakstītas Hartas 21. pantā, ir atsauce uz ECPAK 14. pantu [43]. Līdz ar to atsauce uz ECT judikatūru ir atbilstoša šajā jomā.

88. ECT ir nospriedusi – persona, kura uzskata, ka ir "cietusi" diskriminācijas dēļ ECPAK 34. panta [44] izpratnē un kura lūdz to atlīdzināt kompensācijas veidā, zaudē cietušās personas statusu tikai tad, ja ir izpildīti divi nosacījumi. Tai ne tikai ir jāsaņem pieprasītā atlīdzība, bet valsts iestādēm ir jāatzīst arī apgalvotais ECPAK pārkāpums [45].

89. Es uzskatu, ka šī judikatūra ir piemērojama attiecībā uz diskriminācijas upuriem Direktīvas 2000/43 izpratnē. Jēdziens "persona, kas uzskata, ka tai nodarīts kaitējums" šīs direktīvas ietvaros atbilst jēdzienam "iespējamais cietušais" no diskriminācijas ECPAK izpratnē [46].

90. Ja šī ECT judikatūra tiek transponēta tādā lietā kā pamatlieta, tas nozīmē, ka, lai saņemtu efektīvu šai personai nodarītā kaitējuma atlīdzināšanu, ir jābūt iespējai lūgt tiesu konstatēt, ka tā ir cietusi no diskriminācijas. Tādējādi šī judikatūra parāda, cik svarīgi ir konstatēt, ka pastāv saikne starp zaudējumu atlīdzību, kas tiek izmaksāta personai, kura uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums, jo attiecībā uz to nav ievērots vienlīdzīgas attieksmes princips, un tās tiesību uz vienlīdzīgu attieksmi pārkāpumu.

91. Zviedrijas valdības un *Braathens* nostāja, saskaņā ar kuru ECT judikatūrai nav nozīmes tiesvedībā starp divām privātpersonām, šajā gadījumā – privātu sabiedrību un privātpersonu, jo tā attiecas tikai uz attiecībām starp valsti un privātpersonu, nevar tikt atbalstīta.

92. Pirmkārt, no ECT judikatūras par pamattiesību aizskārumu aizliegumu izrietošās atziņas ir piemērojamas arī attiecībām starp privātpersonām, izmantojot doktrīnā "pozitīvus pienākumus", ko šī konvencija uzliek līgumslēdzējām valstīm – konkrēti, pozitīvu pienākumu nodrošināt, ka privātpersona netiek diskriminēta, īstenojot minētajā konvencijā paredzētās tiesības, ko īsteno cita privātpersona [47]. Otrkārt, katrā ziņā ECPAK paredzētie ierobežojumi attiecībā uz šajā konvencijā [48] paredzēto tiesību piemērošanas jomu nevar tikt piemēroti līdzvērtīgām tiesībām, kas ir paredzētas Hartā, ciktāl tajās šāds ierobežojums nav paredzēts. Turklāt Tiesa ir interpretējusi Hartas 21. un 47. pantu daudzos strīdos starp privātpersonām [49].

42 Skat. paskaidrojumus attiecībā uz Pamattiesību hartu (OV 2007, C 303, 17. lpp.), kuri ir saistīti ar tās 47. pantu.

43 Skat. paskaidrojumus attiecībā uz Pamattiesību hartu (OV 2007, C 303, 17. lpp.), kuri ir saistīti ar tās 21. pantu.

44 Saskaņā ar ECPAK 34. pantu ECT var iesniegt sūdzību no jebkuras fiziskas personas, kas apgalvo, ka ir cietusi no tā, ka kāda no "Augstajām Līgumslēdzējām Pusēm ir pārkāpusi viņu tiesības, kas noteiktas Konvencijā vai tās protokolos".

45 It īpaši skat. ECT nolēmumu, 2004. gada 25. novembris, *Nardone* pret Itāliju (CE:ECHR:2004:1125DEC003436802, 1. punkts daļā "Juridiskais pamatojums"), un ECT spriedumu, 2012. gada 7. jūnijs, *Centro Europa 7.S.R.L* un *Di Stefano* pret Itāliju (CE:ECHR:2012:0607JUD003843309, 81. punkts un tajā minētā judikatūra, kā arī 87. un 88. punkts).

46 Es norādu, ka Direktīvas 2000/43 24. apsvērumā, kā arī tās sagatavošanas darbos ir izmantots jēdziens "upuris".

47 Šajā nozīmē skat. ECT spriedumu, 2016. gada 12. aprīlis, R. B. pret Ungāriju (CE:ECHR:2016:0412JUD006460212, 81. punkts).

48 Es atgādinu, piemēram, ka ECPAK 14. pantā paredzētais diskriminācijas aizlieguma princips ir piemērojams tikai kopā ar citām šajā konvencijā atzītajām tiesībām un brīvībām. Turklāt saskaņā ar Hartas 52. panta 3. punkta otro teikumu nekas neliedz Savienības tiesībās paredzēt plašākas tiesības.

49 Lai gan es ierosinu Tiesai nevis tieši piemērot Hartas 21. un 47. pantu, bet interpretēt Direktīvu 2000/43 no šo pantu skatpunkta, es uzsveru, ka Tiesa ir nospriedusi, ka tiem ir tieša horizontāla iedarbība, līdz ar to tie var būt piemēroti šādai tiešai piemērošanai strīdā starp divām privātpersonām. Skat. spriedumus, 2018. gada 17. aprīlis, *Egenberger* (C-414/16, EU:C:2018:257, 76. punkts), un 2019. gada 22. janvāris, *Cresco Investigation* (C-193/17, EU:C:2019:43, 76. punkts).

93. No tā izriet, ka strīda par diskrimināciju etniskās piederības dēļ gadījumā tādam prasītājam kā pasažieris šajā lietā ir jābūt iespējai panākt, lai tiktu konstatēts, ka atlīdzība, kas tiek prasīta no tādas privātas sabiedrības kā pamatlietā aplūkotā aviosabiedrība, ir radusies šādas diskriminācijas dēļ. Ja šī pēdējā minētā piekrīt prasībai par zaudējumu atlīdzību, neatzīstot diskrimināciju, prasītājam, kurš uzskata, ka tam ir nodarīts kaitējums, ir jābūt iespējai lūgt tiesu pārbaudīt, vai ir notikusi diskriminācija.

94. Saikne starp atlīdzību un diskriminācijas pastāvēšanu, to atzīstot vai konstatējot, ir svarīga ne tikai tam, lai cietušais varētu saņemt atbilstošu atlīdzību, bet arī lai sankcija varētu pildīt savu otro funkciju, proti, preventīvo funkciju, atbilstoši Direktīvas 2000/43 15. pantam.

b) Par sankcijas preventīvo funkciju

95. Apsvērumi, kas ir analogi tiem, kurus esmu izklāstījis a) iedaļā, attiecībā uz nepieciešamību pēc saiknes starp sankciju un tiesībām, kas ir pārkāptas, atzīstot vai konstatējot šo pārkāpumu, ir piemērojami, lai nodrošinātu, ka sankcija izpilda savu preventīvās iedarbības funkciju gan attiecībā uz atbildētāju, gan pret citiem līdzīgas diskriminācijas veicējiem.

96. Proti, kā summas samaksai varētu būt pietiekami preventīva iedarbība attiecībā uz atbildētāju, liekot viņam neatkārtot savu diskriminējošo rīcību un tādējādi novēršot jaunu viņa vai citu personu diskrimināciju, ja atbildētājs neatzīst, ka ir šādi rīkojies, un ja tiesa nekonstatē diskriminācijas esamību?

97. Somijas valdība apgalvo, ka diskriminācijas izdarītājs apzinās savu darbību, samaksājot paaugstinātu atlīdzību, un tādējādi tiek atturēts no tādas pašas diskriminējošas rīcības atkārtošanas nākotnē. Tomēr šī apzināšanās nav notikusi tieši tad, ja, kā tas ir šajā lietā, atbildētājs atsakās atzīt jebkādu diskrimināciju un ja pieprasītajam atlīdzinājuma apmēram nav uz to izteiktas ekonomiskas ietekmes [50].

98. Ja sankcija nav skaidri saistīta ar diskriminējošu rīcību, ir jākonstatē, ka preventīvā iedarbība tiks būtiski mazināta. Personai, kas veic diskrimināciju, nākotnē varētu būt tendence to ignorēt un atkārtot to pašu rīcību, jo viņa nav tikusi sodīta "par" diskrimināciju.

99. Ja prasības par zaudējumu atlīdzību ietvaros atbildētājs, samaksājot atlīdzību, varētu neatzīt jebkādas diskriminācijas esamību un ja tiesa to nevarētu konstatēt, Direktīvā 2000/43 noteiktajiem pasākumiem lielā mērā tiktu atņemta to lietderīgā iedarbība un tie neļautu efektīvi cīnīties pret diskrimināciju, jo to varētu neņemt vērā.

100. Šādā gadījumā atbildētājs zināmā mērā varētu "pirkt" savu diskriminējošo rīcību, ja tā netiktu ne atzīta, ne konstatēta.

101. Turpretim pamattiesību uz vienlīdzīgu attieksmi pārkāpuma atzīšana vai konstatēšana var to mudināt neatkārtot vienu un to pašu diskriminējošo rīcību nākotnē. Atturošo iedarbību var vēl pastiprināt ar paziņojumu vai pat reklāmu par šo jautājumu.

102. Līdz ar to es aicinu Tiesu nospriest, ka ir jāpastāv saiknei starp sankciju un diskriminācijas esamību, vai nu atzīstot diskrimināciju no tās izdarītāja puses, vai arī to konstatējot tiesai vai administratīvai iestādei, lai sankcija pilnībā varētu pildīt tās atlīdzinošās un preventīvās funkcijas saskaņā ar Direktīvas 2000/43 7. un 15. pantu.

50 Nespriežot par sankcijas līmeņa adekvātumu, ir jānorāda, ka *Braathens* pati ir uzsvērusi, ka prasītās atlīdzības apmērs ir ļoti neliels.

2. Par tiesību aizsardzības līdzekļu "brīvu" noteikšanu

103. Iepriekš minētie apsvērumi par diskriminācijas atzīšanu vai konstatēšanu ir nozīmīgi arī attiecībā uz pārbaudi par to, vai pastāv efektīvi un lietderīgi tiesību aizsardzības līdzekļi saskaņā ar Direktīvas 2000/43 7. pantu. Runa ir par vienas un tās pašas problēmas diviem aspektiem, jo efektīvu sankciju noteikšanas apdraudējums rada kaitējumu tiesību aizsardzības līdzekļu efektivitātei.

104. Kā esmu norādījis šo secinājumu 71. punktā, jēdziens "efektivitāte" šeit sasaucas ar jēdzienu "efektīva tiesību aizsardzība tiesā".

105. Lai gan dalībvalstīm principā ir brīva izvēle attiecībā uz tiesību aizsardzības līdzekļiem un procesuālajiem noteikumiem, kas uz tiem attiecas, tas tā ir ar nosacījumu, ka tie neapdraud tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā, kas paredzētas Direktīvas 2000/43 7. pantā, lasot to no Hartas 47. panta skatpunkta.

106. *Braathens* uzskata, ka no sprieduma *Unibet* izriet, ka dalībvalstīm nav pienākuma paredzēt autonomu tiesību aizsardzības līdzekli, lai pārbaudītu valsts tiesību atbilstību Savienības tiesībām. *Braathens* no tā secina, ka tāds tiesību aizsardzības līdzeklis kā Zviedrijas procesuālajās tiesībās paredzētā prasība par izpildi un ar to saistītie procesuālie noteikumi, šajā gadījumā – piekrišanas mehānisms, atbilst Savienības tiesībām.

107. Šajā ziņā es atgādinu, ka Savienības tiesībās, protams, nav paredzēts radīt citus tiesību aizsardzības līdzekļus kā vien tos, kas ir paredzēti valsts tiesībās. Tomēr no šī sprieduma izriet, ka šis apsvērums ir piemērojams nosacījumam, ka saskaņā ar valsts tiesībām pastāv tiesību aizsardzības līdzekļi, lai arī tikai pakārtoti, lai nodrošinātu to tiesību ievērošanu, kuras attiecīgajām personām izriet no Savienības tiesībām [51].

108. No Tiesai iesniegtajiem lietas materiāliem izriet, ka tad, ja atbildētājs nolemj apmierināt prasītāja prasību par zaudējumu atlīdzību, noliedzot, ka būtu pieļāvis diskriminējošu rīcību, prasītājam praktiski nav iespējas likt tiesai pārbaudīt vai pat konstatēt diskrimināciju, pat pakārtoti.

109. Iesniedzējtiesai, protams, ir jāpārbauda, vai tāda patiešām ir valsts tiesību iedarbība. Katrā ziņā norādīšu, ka saskaņā ar šīs tiesas skaidrojumiem tās lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu prasība konstatēt faktu, kuras mērķis ir konstatēt diskriminācijas esamību, ir fakultatīva un tās tiesas rokās, kura lemj par tās piemērotību, līdz ar to personai, kas uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums, nav *tiesību* [52] likt pārbaudīt un attiecīgā gadījumā konstatēt diskriminācijas esamību.

110. Jākonstatē, ka šādā situācijā personai, kas uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums, netiek sniegta piekļuves tiesai garantija diskriminācijas konstatēšanai saskaņā ar Direktīvas 2000/43 7. pantu un Hartas 47. pantu [53].

111. Piemērojamā pārbaude ir stingra. Personai, kas uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums, ir jābūt tiesībām vērsties tiesā. Šī piekļuve tiesai ir Direktīvas 2000/43 7. pantā un Hartas 47. pantā paredzēto tiesību uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā būtība tādējādi, ka procesuāls tiesvedības izbeigšanas mehānisms, kura rezultātā diskriminācija netiek ne atzīta, ne konstatēta, neatbilst Hartas 52. panta 1. punktā paredzētajai pārbaudei [54].

51 Šajā nozīmē skat. spriedumu *Unibet*, 42. un 65. punkts.

52 Šajā nozīmē skat. spriedumu, 2013. gada 25. aprīlis, *Asociația Accept* (C-81/12, EU:C:2013:275, 69. punkts), no kura izriet, ka prasības par civiltiesisko atbildību esamība saskaņā ar attiecīgajām valsts tiesībām pati par sevi nevar novērst iespējamos trūkumus sankcijas efektivitātes ziņā, ja šis tiesību aizsardzības līdzeklis atbilstošo valsts tiesību normu dēļ praksē nevar būt sekmīgs.

53 Šajā nozīmē skat. spriedumu, 2019. gada 8. maijs, *Leitner* (C-396/17, EU:C:2019:375, 62. punkts), un šo secinājumu 56. punktu.

54 Skat. šo secinājumu 68. punktu.

112. Papildus tam, ka tiesvedības izbeigšanas procesuālais mehānisms var radīt šķēršli pieejai tiesai, kā tas ir prasīts Direktīvas 2000/43 7. pantā un Hartas 47. pantā, es norādu, ka tad, ja ar šādu mehānismu tiek izbeigta prasība, atbildētājam neatzīstot diskriminācijas esamību, šis mehānisms var arī traucēt efektīvi piemērot Direktīvas 2000/43 8. pantu, kura mērķis ir pastiprināt tiesību aizsardzību tiesā.

113. Es atgādinu, ka saskaņā ar šo pantu, ja persona, kas uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums, tiesā vai citā kompetentā iestādē uzrāda faktus, pēc kuriem var secināt, ka ir notikusi diskriminācija, atbildētājam ir jāpierāda, ka vienlīdzīgas attieksmes princips nav pārkāpts.

114. Taču persona, kas uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums, nevar pat pierādīt šādus faktus tiesā, jo tās prasība tiek izbeigta piekrišanas stadijā.

115. Lai gan Ombuds uzskatīja, ka, ņemot vērā pasažiera norādīto diskriminācijas problēmu, šis pasažieris ir pelnījis viņa atbalstu, kompetentā tiesa nav pārbaudījusi, vai pasažieris ir pierādījis faktus, kas var pamatot diskriminācijas prezumpciju. Pirmās un otrās instances tiesneši uzskatīja, ka prasītāja lūgums ir apmierināts, līdz ar to vairs nekas nav jāizskata. Pasažieris tātad nevarēja panākt to, lai tiktu izskatīta viņa lieta par diskriminācijas esamību.

116. Šādā gadījumā ir jākonstatē, ka Direktīvas 2000/43 8. pantam tiek atņemta tā lietderīgā iedarbība un ka personai, kura uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums, tiek liegta iespēja tikt uzklausītai par kādu no tās būtiskajiem prasījumiem.

117. *Braathens*, Zviedrijas valdība un Komisija arī apgalvo, ka, lai novērtētu, vai tādi procesuālie noteikumi kā pamatlietā ļauj nodrošināt Savienības tiesību efektivitāti, tie ir jāaplūko visās attiecīgajās valsts tiesībās un it īpaši jāņem vērā citu tiesību aizsardzības līdzekļu esamība [55], šajā gadījumā – tie, kas ir paredzēti krimināltiesību jomā, lai apkarotu prettiesisku diskrimināciju.

118. Šajā ziņā es norādu, ka Direktīva 2000/43 neattiecas uz kriminālprocesiem [56] un ka iesniedzējtiesa tos turklāt nav minējusi, bet ir uzsvērusi tiesību aizsardzības līdzekļus civiltiesībās, kuru mērķis ir īstenot šo direktīvu. Tomēr iespēja ierosināt krimināllietu tika apspriesta tiesas sēdē, atbildot uz jautājumu, ko Tiesa uzdeva Zviedrijas valdībai rakstveida atbildes sniegšanai. Šī valdība norādīja, ka par nelikumīgu diskrimināciju var tikt veikta kriminālvajāšana. Ja pēc tam, kad privātpersona ir iesniegusi sūdzību policijā, prokuratūra neuzsāk šādu kriminālvajāšanu, šī valdība precizēja, ka privātpersonai ir iespēja uzsākt privātās apsūdzības procesu. Ombuds neapstrīd kriminālprocesa iespējamību, bet uzsver – iespējamība, ka tā tiks pabeigts, ir neliela, ņemot vērā valsts līdzekļu iesaistīšanu, kas ierobežo to lietu skaitu, kuras var būt kriminālvajāšanas priekšmets, un grūtības, kuras privātpersonai ir saistībā ar vajadzīgo pierādījumu iesniegšanu.

119. Tomēr, lai arī kāds būtu piekļuves šādai procedūrai vieglums vai grūtības, es norādu, ka šāds tiesību aizsardzības līdzeklis neļauj atzīt, ka personai, kura uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums, ir nodrošināta efektīva tiesību aizsardzība tiesā Direktīvas 2000/43 8. panta izpratnē.

120. Kriminālprocesam ir vairāki ierobežojumi pierādījumu iegūšanas jomā, no kuriem ar Direktīvu 2000/43 tieši ir gribēts izvairīties, izmantojot par labu diskriminācijas upuriem civiltiesisku prasību [57]. Tādējādi tā ir tieši pārnesusi pierādīšanas pienākumu *savā labā*, lai palīdzētu tai konstatēt tās tiesību uz vienlīdzīgu attieksmi pārkāpuma esamību.

121. Līdz ar to kriminālprocesa esamība katrā ziņā neļautu novērst tiesību aizsardzības līdzekļa neesamību civillietās, kas atbilst Direktīvas 2000/43 8. pantā paredzētajiem pierādīšanas noteikumiem, lai konstatētu diskriminācijas esamību piekrišanas gadījumā, atbildētājam neatzīstot diskrimināciju.

55 Šajā ziņā tās pamatojas uz spriedumu *Unibet*, 54. punkts.

56 Direktīva 2000/43 neskar pierādīšanas noteikumus krimināltiesību jomā, kā tas izriet no tās 8. panta 3. punkta.

57 Skat. arī iesniedzējtiesas apgalvojumus šo secinājumu 29. punktā.

3. Par ātras strīdu izšķiršanas mehānisma "brīvu" noteikšanu, pamatojoties uz dispozitivitātes principu

122. Visbeidzot, *Braathens* uzskata, ka attiecīgās dalībvalsts tiesībās paredzētais piekrišanas mehānisms ir vērsts uz pareizu tiesvedību, jo tas ļauj ātri atrisināt strīdus saskaņā ar dispozitivitātes principu. Tādu strīdu gadījumā, kas, ņemot vērā attiecīgās summas, tiek kvalificēti kā "nelieli strīdi", būtu īpaši lietderīgi un, izmantojot iespēju atrisināt strīdu ar izlīgumu, palīdzētu novērst tiesu pārslogotību.

123. Vēlme nodrošināt pareizu tiesvedību ir leģitīms mērķis, ņemot vērā Savienības tiesības [58], bet es uzskatu, ka iepriekš minētā analīze ir pilnībā saderīga ar šo mērķi.

124. Savienības tiesībās ir atzīts katrs no *Braathens* minētajiem procesuālajiem instrumentiem. Dispozitivitātes princips, saskaņā ar kuru tiesvedības ierosināšana ir lietas dalībnieku ziņā un no kura izriet, ka tiesas tiesības izvirzīt pamatus pēc savas ierosmes ir ierobežotas ar tai noteikto pienākumu ievērot strīda priekšmetu un pamatot savu nolēmumu ar tajā iesniegtajiem faktiem, ir atzīts par procesuālu instrumentu, kuru kopīgi atbalsta lielākā daļa dalībvalstu [59]. Savukārt izlīgums ir paredzēts Direktīvas 2000/43 7. pantā, minot dalībvalstu iespēju paredzēt samierināšanas procedūras. Turklāt izlīgumā par maza apmēra prasībām ir skaidri veicināts izlīgums [60].

125. Tomēr šie instrumenti nekādā veidā nav pretrunā Direktīvas 2000/43 interpretācijai, kāda ir piedāvāta šajā analīzē.

126. Dispozitivitātes princips, uz kuru balstās *Braathens*, ir jāpiemēro, ņemot vērā ar Direktīvu 2000/43 piešķirtās tiesības.

127. No tā izriet, ka tad, ja persona, kura uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums, piemēram, pasažieris šajā lietā, lūdz atlīdzību par diskrimināciju, kā arī šīs diskriminācijas atzīšanu, izlīgums var tikt noslēgts tikai ar nosacījumu, ka pretējā puse pieņem abas tās prasības daļas.

128. Tās prasības priekšmets nevar aptvert vienīgi atlīdzības izmaksu, neapdraudot Direktīvas 2000/43 mērķi. Kā ir pierādīts, tiesības panākt, lai tiesa konstatētu diskrimināciju gadījumā, ja notiek apstrīdēšana šajā ziņā, ir šīs direktīvas, kas tiek izvērtēta, ņemot vērā Hartas 47. pantu, centrā un skar to tiesību būtību, kuras ar to ir paredzēts aizsargāt. Šo tiesību ierobežojums tātad neatbilstu vienam no Hartas 52. panta 1. punktā paredzētajiem nosacījumiem [61].

129. Ja vienošanās netiek panākta, no Direktīvas 2000/43 analīzes, to lasot no Hartas 47. panta skatpunkta, izriet, ka prasītājam ir jābūt iespējai aizstāvēt savas tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi tiesā, panākot, lai tiktu pārbaudīts un attiecīgā gadījumā konstatēts, ka pastāv diskriminācija.

58 Skat. spriedumus, 2010. gada 18. marts, *Alassini* u.c. (no C-317/08 līdz C-320/08, EU:C:2010:146, 64. punkts), un 2012. gada 6. septembris, *Trade Agency* (C-619/10, EU:C:2012:531, 57. un 58. punkts).

59 Šajā nozīmē skat. spriedumus, 1995. gada 14. decembris, *van Schijndel* un *van Veen*, C-430/93 un C-431/93, EU:C:1995:441, 21. punkts), un 2007. gada 7. jūnijs, *van der Weerd* u.c. (no C-222/05 līdz C-225/05, EU:C:2007:318, 35. punkts).

60 Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 861/2007 (2007. gada 11. jūlijs), ar ko izveido Eiropas procedūru maza apmēra prasībām (OV 2007, L 199, 1. lpp.). Skat. arī Tiesas apsvērumus 2010. gada 18. marta spriedumā *Alassini* u.c. (no C-317/08 līdz C-320/08, EU:C:2010:146, 64. punkts), saskaņā ar kuriem valsts tiesību normām, kas paredz ātrāku un lētāku strīdu izšķiršanu, kā arī tiesu noslogojuma samazināšanu, ir leģitīmi vispārējo interešu mērķi.

61 Gluži pretēji, attiecībā uz situāciju, kad valsts procesuālo tiesību norma neietekmē tiesību uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā būtību, skat. spriedumu, 2010. gada 18. marts, *Alassini* u.c. (no C-317/08 līdz C-320/08, EU:C:2010:146, 65. punkts).

V. Secinājumi

130. Līdz ar to es ierosinu Tiesai uz *Högsta domstolen* (Augstākā tiesa, Zviedrija) uzdoto prejudiciālo jautājumu atbildēt šādi:

Padomes Direktīvas 2000/43/EK (2000. gada 29. jūnijs), ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības, tiesību normas, it īpaši tās 7., 8. un 15. pants, lasot tos no Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47. panta skatpunkta, ir jāinterpretē tādējādi, ka lietā par diskriminācijas etniskās piederības dēļ aizlieguma pārkāpumu, kurā šī persona, kura uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums, pieprasa atlīdzību par diskrimināciju, šai personai ir tiesības, ja iespējamais šīs diskriminācijas izdarītājs piekrīt maksāt pieprasīto atlīdzību, bet atsakās atzīt diskrimināciju, panākt, lai tiesa pārbaudītu un attiecīgā gadījumā konstatētu šo diskrimināciju. Tādam procesuālam tiesvedības izbeigšanas mehānismam kā piekrišana nevar būt cita rezultāta.